INKLYUZIV TA'LIM VA GOSPITAL PEDAGOGIKA: FINLANDIYA TAJRIBASI ASOSIDA ILMIY TAHLIL

Shomurodova Rayhon Bozorboy qizi, Egamerova Kibriyobonu Nu'monjon qizi
Chirchiq Davlat Pedagogika Universiteti ,Xorijiy til va adabiyoti(ingliz tili) yo 'nalishi 2-kurs.Tel: +998940246645 va shomurodovarayhon92@gmail.com
Ilmiy rahbar: Jumaniyazova Zulfiya Aitbayevna
CHDPU Pedagogika fakulteti Maxsus pedagogika kafedrasi o'qituvchisi
ORCID ID: https://orcid.org/0009-0005-2967-8629
https://doi.org/10.5281/zenodo.18212127

Annotatsiya: Mazkur maqolada Finlandiyada inklyuziv ta'lim va gospital pedagogika tizimlarining o'zaro integratsiyasi ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqotning asosiy e'tibori sog'lig'i sababli uzoq muddat davolanishda bo'lgan bolalarning uzluksiz ta'lim olish huquqini ta'minlash mexanizmlarini o'rganishga qaratilgan. Maqolada Finlandiyada amal qiluvchi uch bosqichli pedagogik qo'llab-quvvatlash modeli (umumiy, kuchaytirilgan va maxsus yordam) hamda uning gospital pedagogika bilan uzviy bog'liqligi yoritiladi. Shuningdek, "muhim kashshrofaviy qo'llab-quvvatlash" (significant interprofessional support) konsepsiyasi asosida ta'lim, sog'liqni saqlash va ijtimoiy sohalar o'rtasidagi hamkorlikning samaradorligi tahlil qilinadi. Tadqiqot natijalari Finlandiya tajribasi asosida gospital pedagogikaning inklyuziv ta'lim tizimining ajralmas qismi sifatida shakllanganini ko'rsatadi. Mazkur tajribaning rivojlanayotgan davlatlar, xususan O'zbekiston ta'lim tizimi uchun moslashuv imkoniyatlari ham muhokama qilinadi.

Kalit so'zlar: inklyuziv ta'lim, gospital pedagogika, kashshrofaviy hamkorlik, muhim kashshrofaviy qo'llab-quvvatlash, individual ta'lim rejasi, kasalxona maktablari, Finlandiya ta'lim tizimi, konsultativ ta'lim xizmatlari, erta aralashuv, reintegratsiya

KIRISH: So'nggi yillarda global ta'lim tizimida inklyuzivlik tamoyillari ustuvor ahamiyat kasb etib, har bir bolaning sifatli ta'lim olish huquqini ta'minlash muhim strategik yo'nalishga aylangan. Xususan, UNESCO tomonidan qabul qilingan Salamanca bayonotida barcha bolalarning, ularning jismoniy, intellektual yoki sog'liq holatidan qat'i nazar, umumiy ta'lim tizimida ta'lim olish huquqi qat'iy belgilab berilgan (UNESCO, 1994). Ushbu yondashuv inklyuziv ta'limning nazariy asoslarini shakllantirib, amaliyotda turli davlatlar tomonidan turlicha tatbiq etilmoqda.Inklyuziv ta'lim bo'yicha olib borilgan tadqiqotlar asosan umumta'lim maktablarida nogironligi bo'lgan yoki maxsus ehtiyojli o'quvchilarni qo'llab-quvvatlashga qaratilgan bo'lsa-da, sog'lig'i sababli maktabdan vaqtincha uzilib qolgan bolalarning ta'lim olish masalasi yetarlicha o'rganilmagan. Ayniqsa, gospital pedagogika — ya'ni kasalxonada davolanayotgan bolalar uchun ta'limni tashkil etish tizimi — inklyuziv ta'limning muhim tarkibiy qismi sifatida ko'rilayotgan bo'lsa-da, uning nazariy va amaliy jihatlari hali to'liq tizimlashtirilmagan (Mihajlovic, 2023).Zamonaviy tadqiqotlarda inklyuziv ta'lim samaradorligi ko'p jihatdan kashshrofaviy (interprofessional) hamkorlik darajasiga bog'liq ekani ta'kidlanadi. Xususan, Pesonen va hammualliflar tomonidan ishlab chiqilgan "muhim kashshrofaviy qo'llab-quvvatlash" konsepsiyasi ta'lim tizimida yangi yondashuv sifatida qaralib, unda o'quvchining ehtiyojlari markazga qo'yiladi va turli soha mutaxassislari o'rtasidagi hamkorlik asosiy omil

sifatida ko‘rsatiladi (Pesonen et al., 2023). Ushbu yondashuv an’anaviy diagnostik modeldan farqli ravishda tizimli va kompleks yordamni nazarda tutadi.

Finlandiya ta’lim tizimi inklyuzivlikni amaliy jihatdan muvaffaqiyatli amalga oshirgan ilg‘or modellardan biri sifatida e’tirof etiladi. Ushbu mamlakatda o‘quvchilarni qo‘llab-quvvatlash uch bosqichli tizim asosida tashkil etilgan bo‘lib, yordam imkon qadar erta bosqichda ko‘rsatiladi va o‘quvchining individual ehtiyojlariga moslashtiriladi (Mouroutsou & Koskela, 2024). Shu bilan birga, Finlandiyada gospital pedagogika umumiy ta’lim tizimidan ajralmagan holda faoliyat yuritadi va kasalxonada ta’lim olayotgan o‘quvchilarning asosiy maktab bilan uzviy aloqasi saqlanadi (Helsinki Education Division, 2025).Biroq, mavjud ilmiy adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, inklyuziv ta’lim va gospital pedagogika o‘rtasidagi integratsiya masalalari yetarli darajada kompleks o‘rganilmagan. Ayniqsa, kasalxonada ta’lim olayotgan bolalarning asosiy ta’lim tizimiga qayta integratsiyasi, shuningdek, konsultativ xizmatlar va ko‘p tarmoqli hamkorlikning amaliy mexanizmlari bo‘yicha ilmiy izlanishlar cheklangan (Äärelä & Huusko, 2023).Mazkur maqolaning asosiy maqsadi Finlandiya tajribasi asosida inklyuziv ta’lim va gospital pedagogika tizimlarining o‘zaro integratsiyasini ilmiy tahlil qilish, ularning samaradorlik omillarini aniqlash hamda ushbu modelni boshqa davlatlar, xususan O‘zbekiston ta’lim tizimiga moslashtirish imkoniyatlarini asoslashdan iborat.

ASOSIY QISM Inklyuziv ta’lim va gospital pedagogika o‘rtasidagi bog‘liqlikni ilmiy jihatdan tahlil qilish shuni ko‘rsatadiki, zamonaviy ta’lim tizimlarida uzluksizlik va moslashuvchanlik asosiy prinsiplar sifatida qaralmoqda. Finlandiya tajribasi bu borada kompleks yondashuvni namoyon etadi, ya’ni ta’lim faqat maktab bilan chegaralanmaydi, balki bolaning hayotiy holatlari, xususan sog‘lig‘i bilan uzviy bog‘liq holda tashkil etiladi. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, uzoq muddatli davolanishda bo‘lgan bolalarning ta’limdan uzilib qolishi ularning nafaqat akademik rivojlanishiga, balki ijtimoiy moslashuviga ham salbiy ta’sir ko‘rsatadi (Äärelä & Huusko, 2023). Shu sababli gospital pedagogika inklyuziv ta’limning muhim komponenti sifatida qaralmoqda.Pesonen va boshqalar tomonidan olib borilgan tadqiqotlar inklyuziv ta’limda “muhim kashshrofaviy qo‘llab-quvvatlash” konsepsiyasining ahamiyatini alohida ta’kidlaydi (Pesonen et al., 2023). Ularning fikricha, samarali inklyuziya faqat individual o‘quvchiga qaratilgan yondashuv bilan emas, balki butun tizimni moslashtirish orqali amalga oshiriladi. Bu yondashuv gospital pedagogikada ayniqsa muhimdir, chunki bu yerda ta’lim jarayoni tibbiyot xodimlari, psixologlar va ijtimoiy xizmatlar bilan bevosita bog‘liq. Tadqiqotchilar ushbu hamkorlikni o‘quvchining ehtiyojlariga moslashtirilgan kompleks yordam modeli sifatida baholaydilar.Mihajlovic (2023) o‘z tadqiqotida Finlandiya inklyuziv ta’lim modelini tahlil qilib, uning asosiy ustunligi sifatida erta aralashuv va moslashuvchan qo‘llab-quvvatlash tizimini ko‘rsatadi. Muallifning ta’kidlashicha, uch bosqichli yordam modeli nafaqat maktabda, balki gospital pedagogika sharoitida ham samarali qo‘llaniladi. Bu esa o‘quvchining ta’lim jarayonida uzluksizlikni ta’minlaydi va sog‘aygandan keyin asosiy maktabga qaytishni osonlashtiradi.Mouroutsou va Koskela (2024) tomonidan olib borilgan tadqiqotlar esa o‘qituvchilarning inklyuziv amaliyotga bo‘lgan qarashlarini o‘rganishga qaratilgan bo‘lib, unda Finlandiyada o‘qituvchilar inklyuziyani faqatgina o‘quvchini sinfga joylashtirish emas, balki uning to‘liq ishtirokini ta’minlash deb tushunishlari aniqlangan. Bu yondashuv gospital pedagogikada ham aks etadi, chunki kasalxonada ta’lim olayotgan bola ham o‘zini ta’lim jarayonining to‘laqonli ishtirokchisi sifatida his qilishi zarur.

Shuningdek, gospital pedagogika tizimi samaradorligi ko‘p jihatdan konsultativ xizmatlarning rivojlanganligi bilan bog‘liq. Finlandiyada joriy etilgan konsultativ gospital pedagogika modeli o‘qituvchilar va maktablarga metodik yordam ko‘rsatish, muammolarni erta aniqlash va oldini olish imkonini beradi (Kuopio, 2025). Bu esa inklyuziv ta’limni faqat muammoga javob beruvchi tizim emas, balki profilaktik mexanizm sifatida shakllantiradi.Shuningdek, gospital pedagogika tizimi samaradorligi ko‘p jihatdan konsultativ xizmatlarning rivojlanganligi bilan bog‘liq. Finlandiyada joriy etilgan konsultativ gospital pedagogika modeli o‘qituvchilar va maktablarga metodik yordam ko‘rsatish, muammolarni erta aniqlash va oldini olish imkonini beradi (Kuopio, 2025). Bu esa inklyuziv ta’limni faqat muammoga javob beruvchi tizim emas, balki profilaktik mexanizm sifatida shakllantiradi.Biroq, ayrim tadqiqotlar ushbu tizimda muayyan muammolar mavjudligini ham ko‘rsatadi. Xususan, Äärelä va Huusko (2023) gospital maktablar faoliyatida hududiy farqlar va hamkorlik darajasidagi nomutanosibliklarni qayd etadilar. Bundan tashqari, o‘qituvchilarning barcha holatlarda yetarli tayyorgarlikka ega emasligi ham tizim samaradorligiga ta’sir qiluvchi omil sifatida ko‘rsatiladi. Shu jihatdan, gospital pedagogika yuqori darajadagi professional tayyorgarlik va tizimli koordinatsiyani talab etadi.Umuman olganda, Finlandiya tajribasi shuni ko‘rsatadiki, inklyuziv ta’lim va gospital pedagogika o‘rtasidagi integratsiya samarali tashkil etilganda, hatto sog‘lig‘i sababli ta’limdan vaqtincha chetda qolgan bolalar ham uzluksiz va sifatli ta’lim olish imkoniyatiga ega bo‘ladi. Bu esa ta’lim tizimining insonparvarlik va tenglik tamoyillariga asoslanganligini yana bir bor tasdiqlaydi.

Xulosa: Yuqoridagi tahlillar asosida shuni xulosa qilish mumkinki, Finlandiya ta’lim tizimida inklyuziv ta’lim va gospital pedagogika o‘zaro uzviy integratsiyalashgan holda faoliyat yuritadi. Ushbu modelning samaradorligi, avvalo, kashshrofaviy hamkorlik, erta aralashuv va individual yondashuv tamoyillariga asoslanganligi bilan izohlanadi. Ilmiy tadqiqotlar natijalari (Pesonen et al., 2023; Mihajlovic, 2023; Mouroutsou & Koskela, 2024) ushbu yondashuvning amaliy samaradorligini tasdiqlaydi.Shuningdek, gospital pedagogika tizimi nafaqat ta’limning uzluksizligini ta’minlaydi, balki o‘quvchilarning ijtimoiy reintegratsiyasiga ham xizmat qiladi. Bu esa inklyuziv ta’limning asosiy maqsadi — barcha bolalar uchun teng imkoniyatlar yaratish —ni to‘liq amalga oshirishga yordam beradi.Shu bilan birga, tizimda mavjud ayrim muammolar, xususan o‘qituvchilarning tayyorgarlik darajasi va hududiy nomutanosibliklar, kelgusida ilmiy tadqiqotlar va amaliy islohotlarni talab qiladi. Finlandiya tajribasi boshqa davlatlar uchun muhim metodologik asos bo‘lib xizmat qilishi mumkin, biroq uni to‘liq ko‘chirish emas, balki milliy sharoitlarga moslashtirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Pesonen, H., Äikäs, A., Kärnä, E., & Heiskanen, N. (2023). Research-Based Development of Interprofessional Support for Enhancing Education for All in Finland: Synthesis of Research Outputs. European Conference on Educational Research (ECER 2023), Glasgow.
2. Mihajlovic, C. (2023). Learning from Finland: Guidelines for the Development of Inclusive Schools. Springer VS.
3. Mouroutsou, S., & Koskela, T. (2024). Pre-service Primary Teachers’ Understandings of Inclusive Practice in Scotland and Finland. European Journal of Inclusive Education, 3(1), 84–100.

4. Äärelä, T., & Huusko, J. (2023). Towards More Inclusive Hospital School Education: Hospital School Leaders' Perceptions Toward Inclusion and Hospital School Education in Finland. University of Lapland.
5. Helsinki Education Division. (2025). Hospital School (Sairaalaopetus) Services. City of Helsinki.
6. Kuopio City. (2025). Konsultatiivinen sairaalaopetus laajenee – tukea tarjolla kaikille kunnille 1.8.2025 alkaen.
7. HUS Helsinki University Hospital. (2025). Organizing Education at a University Hospital.
8. UNESCO. (1994). The Salamanca Statement and Framework for Action on Special Needs Education. UNESCO